

HAYÂ FITRAT GEREĞİDİR¹

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوَاتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسَ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ

“Ey Âdemoğulları! Size avret yerlerinizi örtecek giysi ve süslenecek elbise verdik. Takva (Allah’a karşı gelmekten sakınma) elbisesi var ya, işte o daha hayırlıdır. Bu (giysiler), Allah’ın rahmetinin alametlerindedir. Belki öğüt alırlar (diye onları insanlara verdik).”²

Bu âyet bağlamında insanın sahip olduğu hayâ duygusunu ele alacağız. Hayâ, doğuştan insanlarda var olan ve onu diğer canlılardan ayıran en belirgin duygudur. İlk insan ve eşinin yüce Yaratan’ın emrine muhalefet (zelle) neticesinde karşı karşıya kaldıkları müeyyideler sürecinde de hayâ söz konusu olmuş köklü bir duygudur. İnsanlığın atasının hayatından bir kesiti teşkil eden bu sahne yüce kitabımız Kur’an’da şu şekilde dile getirilmektedir:

فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتَ لَهُمَا سَوَاتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ ﴿121﴾

“Bunun üzerine onlar (Âdem ve eşi Havva) o ağacın meyvesinden yediler. Bu sebeple ayıp yerleri kendilerine göründü ve cennet yaprağından üzerlerine örtmeye başladılar. Âdem Rabbine isyan etti ve yolunu şaşırdı.”³

Bu ayette, bir yönüyle de insanın sahip olduğu hayâ duygusuna işaret edilmiştir. O günden bugüne değin en ilkel toplumlarda dahi insanlar, gerek Allah’a gerekse toplumun diğer bireylerine karşı bazı tutum ve davranışlardan hayâ duygusu gereği uzak dururlar. Bu yönüyle hayâ, insanlığın ortak değer ve kabullerindedir. Yukarıda metin ve mealini verdiğimiz ayette yer alan “libâsu’t-takvâ- لِبَاسُ التَّقْوَىٰ-takva elbisesi...” ifadesi, hemen bütün müfessirlerce insanın yaratılıştan sahip olduğu, onun ruhunu bezeyip ahlakını koruyan hayâ şeklinde yorumlanmıştır.

Peygamberimiz (s.a.s), hayâ ile iman arasında önemli bir ilişkinin bulunduğu dikkat çekmiş ve hayâyı imanın bir şubesi olarak nitelendirmiştir:

الإِيمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ أَوْ بِضْعٌ وَسِتُّونَ شُعْبَةً فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذَىٰ عَنِ الطَّرِيقِ

وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ

“İman yetmiş/altmış küsur şubedir. En üst derecesi ‘lâ ilâhe illallah’ demek, en alt derecesi de geçenlere zarar verecek şeyleri yoldan gidermektir. Hayâ da imandan bir şubedir”⁴ hadisi, bu ilişkinin anlamlı bir ifadesidir. Bu hadisi esas alarak, hayâsız bir kişinin imansız olduğunu ifade etmek şüphesiz isabetli değildir. Şu kadar

¹ Bu konu, Dr. Yaşar YİĞİT’in “Kur’an’dan Öğütler” adlı kitaptaki yazılarından derlenerek hazırlanmıştır.

² A’raf, 7/26.

³ Tâhâ, 20/121.

⁴ Müslim, İman, 58.

var ki bu tür ifadeleri içeren hadisler genelde bu konumdaki kişilerin “olgun bir mümin” olmadıkları ya da olamayacakları şeklinde yorumlanmaktadır.

İnsan; sağduyusu, inancı ve hayâ duygusu ile nefis ve şeytanın kötü telkinleri arasında mücadele hâindedir. Allah inancı sağlam ve hayâ duygusunu yitirmeyen insan, iyilik ve güzelliklere yönelir, kötülük ve haramlardan uzak durur. Buna karşılık iman ve inancı zayıf, hayâ perdesi yırtılmış ya da aşınmış, nefisine ve şeytana yenik düşmüş insan, kötülük ve haramları kolayca işleyebilir. Bu konumdaki insanlardan bazısı, ne Allah’tan ne de insanlardan çekinir. Hz. Peygamberin,

إِذَا لَمْ تَسْتَحْيِ فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ

“*Utanmadıktan sonra dilediğini yap*”⁵ buyruğu, hayâ duygusunu yitirmiş kişilerin kötülükleri kolayca yapabileceğine işaret etmektedir. Ayrıca bu hadis, “yapacağın bir işten ya da bir eyleminden, Allah veya toplumdun utanmayacaksan, rahatsızlık hissetmeyeceksen yapmaya karar ver” mesajıyla da kişinin davranışlarına yön vermektedir. Şöyle ki, kişi eyleminden önce yapacağı işin sosyal konumu, toplumsal değer yargıları ve inancıyla uygunluk arz edip etmediğine bakacak sonra da o işi yapmaya karar verecektir.

Hayâ ile iman, hayâ ile eylem arasında var olan ilişkiler, temelde insanın Allah’tan hayâ etmesi gerektiği noktasında birleşmektedir. Hayâ duygusunun esası, kısaca Allah’tan hayâ etmektir, denebilir. Allah’tan hayâ etmek, O’nun emirlerine karşı gelmekten, yasaklarını çiğnemekten kaçınmak şeklinde dışa yansır. Bu yansımının temelinde, kulun; Allah’ın istemediği bir iş ve hâl üzere bulunmaktan uzak durması vardır. Allah’a karşı olan hayâsı, Yusuf (a.s)’u fuhuş ve kötülükten korumuştur. Bir defasında Hz. Peygamber, “*Allah Teâla’dan gerektiği gibi hayâ ediniz*” buyurmuş, kendisine, “Ey Allah elçisi! Allah’tan gereği gibi ne şekilde hayâ edebiliriz?” sorusu yöneltilmişti. Bunun üzerine Allah’ın Resûlü; başını ve başında yer alan organları, karnını ve karna bağlı organı koruyan, dünya hayatının süsüne kendini kaptırmayan, ölümü ve çürüyüp yok olmayı unutmayan kimsenin Allah’tan gereği gibi hayâ etmiş olacağını haber vermişti.⁶

Hayâ duygusu, her şeyden önce bir kişilik zaafı değil, aksine erdemlilik ve fitratın gereği bir duygudur. Bu duygu, kişinin davranışlarına yön vermede ve kişiliğini ortaya koymada adeta bir mihenk taşı niteliğindedir. Dünyanın değişik coğrafyalarında yaşayan Müslümanların özellikle milletimizin binlerce kilometre ötelede bulunan Beytullah’a doğru ayak uzatmayı, abdest bozmayı çirkin kabul etmelerinin, Kur’an’ın asılı bulunduğu ortamlarda hareketlerini sınırlamalarının temelinde şüphesiz hayâ duygusu yatmaktadır.

Hem insan hem de Müslüman olarak haya sahibi olmalıyız ve hayasızlığın yayılmaması için gayret etmeliyiz. Nitekim Kur’an ‘ı Kerim’de hayasızlığın yayılmasını isteyen kimseler için şöyle buyrulmuştur:

إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

⁵ Buharî, “Edeb”, 78

⁶ Tirmizî, Kıyâme, 24.

“İnananlar arasında hayâsızlığın yayılmasını arzu eden kimseler var ya; onlar için dünya ve ahirette elem dolu bir azap vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.”⁷

Toplumda, hayâsızlığın, ahlaksızlığın, olumsuzlukların yayılmasını isteyenler, o topluma karşı en büyük saygısızlığı işlemiş olurlar. Nitekim yukarıdaki ayet bunu gayet açıkça dile getirmektedir.

Kişinin işlemiş olduğu günah, ayıp veya kusurları başkalarının açığa vurmaması dinimiz tarafından önerilirken hatta emredilirken bu tür davranışlarda bulunan kimselerin kendilerinin ya da başkalarının ayıp ve kusurlarını, hayâsızca lakayt bir şekilde topluma açıklamaları da uygun görülmemiştir. Zira Peygamberimiz (s.a.s):

كُلُّ أُمَّتِي مُعَافَى إِلَّا الْمُجَاهِرِينَ وَإِنَّ مِنَ الْمُجَاهِرَةِ أَنْ يَعْمَلَ الرَّجُلُ بِاللَّيْلِ عَمَلًا ثُمَّ يُصْبِحُ وَقَدْ سَتَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ
فَيَقُولُ يَا فَلَانَ عَمِلْتُ الْبَارِحَةَ كَذَا وَكَذَا وَقَدْ بَاتَ يَسْتُرُهُ رَبُّهُ وَيُصْبِحُ يَكْشِفُ سِتْرَ اللَّهِ عَنْهُ

“İşlediği günahları açığa vuranlar dışında, ümmetimin tamamı affedilmiştir. Bir adamın gece kötü bir iş yapıp Allah onu örttüğü halde sabahleyin kalkıp; Ey falan! Ben dün gece şöyle şöyle yaptım, demesi, aşikâre işlenmiş günahlardandır. Oysa kişi, Rabbi kendisinin kötülüğünü örttüğü halde geceyi geçirmişti. Fakat o, Allah'ın örttüğünü açarak sabahlıyor.”⁸ buyuruyor.

Günah işlemek, kusur ve hata yapmak, sevilmeyen, arzu edilmeyen ve sahibine de hiçbir fayda sağlamayan sadece kötü görülmesine ve bayağı sayılmasına sebep olan bir durumdur. Durum böyle iken gizli kapaklı bir yerde işlenen ve Allah'tan başkasının bilmediği, bir anlamda Allah'ın da örttüğü bir günahı faziletmişçesine hayâsızca ortaya dökmek ve başkalarına anlatmak, dinî açıdan tasvip edilmemiş hatta böyle davranan kimselerin Allah'ın bağışlamasının dışında kalacakları ifade buyrulmuştur. Böylesine ağır bir manevî müeyyidenin öngörülmesi, işlenen günahın toplumda yaygınlaşmasını, onun normal bir davranış olarak algılanmasını önleme amacına yöneliktir. Nitekim İslam ahlakçıları da, ayıp sayılan davranış ve tutumları, herkesin gözü önünde işlemenin gizlisine göre daha kötü bir davranış biçimi olduğunu ısrarla belirtmişler, kişinin ayıplarını insanlardan saklamasının ve toplumun da bu tür davranışlar karşısında duyarlı olmasının önemi üzerinde durmuşlardır. Şu kadar var ki, İslam ahlakına göre, ayıplanma veya başka herhangi bir baskıya maruz kalma endişesiyle kötülükten kaçınmak kişiye fazilet kazandırmaz. Zira hiçbir ayıp, Allah'a gizli kalmaz.

قُلْ إِنْ تَخْفُوا مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمُهُ اللَّهُ وَيَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“İçinizde olanı gizleseniz de açığa vursanız da Allah onu bilir. Göklerdeki her şeyi, yerdeki her şeyi de bilir. Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir.”⁹ ayeti, bu hususu dile getirmektedir.

⁷ Nûr, 24/19.

⁸ Buharî, Edeb, 60; Müslim, Zühd, 52.

⁹ Âl-i İmrân, 3/29.

Hiçbir ayıp veya günah, Allah'a gizli kalmayacağına göre insan öncelikle yüce Mevla'dan hayâ etmeli ve imkân ölçüsünde kusurlarını düzeltmelidir. Günah ve kusurlarını başkalarına anlatanlar, günah işlemeleri bir yana diğer taraftan Allah'ı, Resûlünü ve müminleri adeta hafife almış, kötülüklerini iyilik, günahlarını sevap, bayağılıklarını fazilet saymış olurlar. Bu ise, en az işledikleri günah seviyesinde bir pervasızlıktır. Oysa günah işleyen bir kimsenin, hiç olmazsa onu gizli tutması, kendisini aşağılanmaktan kurtarır. Ayıp ve kusurların açıklanması, bu tür davranışlarda bulunanlarda hayâ duygusunun zamanla yok olmasına sebep olmaktadır. Ancak bu tür davranışların örtülmesi, davranış sahiplerinin gördükleri şefkat ve merhamet karşısında kendilerine çeki düzen vermelerini teminde önemli bir etkidir.

Dinimizde, toplumda iffetsizlik ve hayâsızlığın yayılmasına çanak tutacağından kişinin ayıp ve kusurlarını, günah ve isyanlarını açığa vurması nasıl yasaklanmışsa, başka kimselerin ayıp ve kusurlarının araştırılması, onların gizli hâl ve özel hayatlarının deşifre edilmesi de yasaklamıştır. Şu kadar var ki, başkalarının mağduriyetine sebep olan hata ve kusurların gizlenmesi, dinen caiz değildir. Ayıpların araştırılıp ortaya dökülmesi; insanları birbirine düşürmekten, aralarında kin ve düşmanlık tohumları ekmekten, fenalıkların yayılmasından başka bir şeye yaramaz. İnsanların gizli kalmış kusurlarını açıklamak, herkese duyurmak, onların utanma duygularının yok olmasına, sosyal kontrolün azalmasına ve böylece ahlaksızlığın süratle yayılmasına da sebep olur. Peygamberimiz ve ashabı, kimsenin ayıplarını araştırmamış ve araştıranları da şiddetle kınamıştır. Peygamberimizin; *“Din kardeşini bir suçundan dolayı ayıplayan kimse, o suçu (günahı) kendisi de işlemedikçe ölmez.”*¹⁰ uyarısını da hiçbir zaman unutmamak gerekir.

Sonuç olarak herkesin günah ve kusuru olabilir. İşlenen günahların toplumda açığa vurulması, onların normal bir davranış ya da tutummuş gibi sunumu, insanların dindarlık anlayışlarının zayıflamasına, günahlara karşı tepkisel yaklaşımlarına engel teşkil etmektedir. Bu itibarla toplumda iyilikler, güzellikler, sevaplar, faziletler anlatılmalı ki diğer insanlar da bu tür eylemlere yönelsin. Boş, faydasız, insanların duyarlılığını zayıflatacak; günahları, hayâsızlığı hafifletecek söz ve davranışlardan da uzak durulmalıdır.

¹⁰ Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyâme, 53.